

Demokratisera demokratin

Sann demokrati – en utopi?

Ett seminarium om demokratins dilemman

Referat från Vestlunddagarna den 14 – 15 mars 2019

Innehållsförteckning

Introduktion av årets tema Sann demokrati – en utopi?	4
Vad kan den som försvarar demokratin lära av dem som ifrågasätter folkstyret? <i>Om målkonflikter och motstridiga intressen</i> Sverker Gustavsson, professor	6
Axplock från dialog efter gruppsamtal.....	8
Frihet i tanke och handling? <i>En inventering av den rådande frihetsgraden i samhällets sfärer</i> Tove Lifvendahl, politisk chefredaktör	9
Utan jämlikhet ingen frihet? <i>Om de långsiktiga hoten mot demokratin</i> Per Molander, utredare m.m..	11
Folkbildningens utmaningar	13
Demokrati i lokalsamhället	13
”Jag röstar för demokrati” - folkbildning inför EU-valet	13
Demokratiska aspekter på folkbildning för asylsökande.....	13
Vad innehåller ABFs folkbildarlåda?.....	13
Folkbildning och demokratins dilemman	14
Nationalism, genus och svensk demokrati <i>Om symboler och praktiker</i> Cecilia Åse, professor	17
Program 2019	19

Referaten har skrivits av Per-Ola Jansson, Torvald Åkesson, Stellan Boozon, Tore Persson, Lena Svensson, Olof Sand och Kenneth Abrahamsson samt sammanställts av Eva Önneshj

Introduktion av årets tema Sann demokrati – en utopi?

Per-Ola Jansson, moderator och inledare

Vestlunddagarnas signum

”Demokratisera demokratin!” är en från den tyske sociologen Ulrich Beck hämtad uppmaning. Kända titlar som vi förknippar med Beck är bl. a. *Risksamhället* och *Att uppfinna det politiska*. Becks signum har blivit något av en ledstjärna för Gösta Vestlund. Med utgångspunkt i den har vi sedan de första Vestlunddagarna 2014 lyft fram olika dilemman som vidrör demokratin och demokratibegreppet i vår tid.

Under årets Vestlunddagar utgår vi från den franska revolutionens tre honnörssord: Frihet, Jämlikhet och Broderskap. Vi tänker att dessa begrepp bär på motsättningar och som i konkurrens med varandra utgör ”demokratin centrala problem i ansträngningen att bevara den samhälleliga gemenskapen”, för att citera Herbert Tingsten, som var och är en av våra mest betydande statsvetare.

En av den franska revolutionens främsta politiker var abbé Sieyès. Han har kanske främst gått till historien på grund av sin fråga ”Vad är tredje ståndet? Intet. Vad vill det bli? Allt!” Under tiden efter napoleonkrigen kom tredje ståndet att upplösas i sina beståndsdelar. ”Folket” träder nu fram i eget majestät. Författaren och journalisten Per Svensson, som var Vestlunddagarnas gäst här för två sedan, ser helst att begreppet ”folk” avdunstar ur det svenska språkbruket; allt som kan förknippas med ”folk” och ”folket”, och alla begrepp som inkluderar förledet ”folk”. Det låter sig dock inte göras. I så fall skulle vårt land förvandlas till oigenkännlighet. Jag antar att hans aversion har att göra med närhet till det tyska ”volk” och ”völkisch” och vilka associationer dessa begrepp skapar; fenomen vi idag associerar med populism och därmed ett upphöjande av ”folkviljan”, hur nu den kan definieras.

Folkbildningen i vårt land kan ändå ses som ett förtydligande av Sieyès fråga och påstående. Som Per Molander skildrar i *Condorcets misstag* finns hos denne ännu mer kände revolutionsgestalt, en klar uppfattning om att alla medborgare i vilket samhälle som helst bör inordnas i ett utbildningssystem.

Trots Per Svenssons invändning så ger den svenska staten ett betydande bidrag till Folkbildningen, någonstans mellan 4 och 5 miljarder. Bidraget har fyra syften. Att stärka och utveckla demokratin är huvudsyftet. Så länge vi klarar den uppgiften kommer vi att förtjäna vårt stöd. Demokratin kan sägas vara folkbildningens modersmjölk.

Från de två senaste regeringspropositionerna hämtar vi följande:

Regeringens folkbildningsproposition 2005/06:192, Lära, växa, förändra:

God folkbildning har positiva effekter som är större än vad som anges som kursens eller studiecirkelns rubrik. Detta mervärde är direkt kopplat till den lärprocess som folkbildningen i alla år värnat. En folkbildningsmässig verksamhet utgår från individens behov och tar hjälp av gruppens samlade resurser med den gemensamma insikten att alla kan bidra. Denna insikt skapar grogrund för en lärprocess som innebär att gruppen tillsammans formar såväl studiernas mål som dess former. Alla i gruppen väljer sin nivå och gruppen anpassar sig för att tillgodose varandras behov. Detta är i grunden ett demokratiskt förhållningssätt, som när det fungerar stärker den enskilda deltagarens förmåga att i en grupp interagera och fatta demokratiska beslut. Det är i en verksamhet med sådana förtecken som egenmakten stärks.

Trots denna ambition, som vore den författad av Per Albin Hansson, har det kommit till min kännedom att sverigedemokratiska riksdagsledamöter idag motionerar om att allmänna, behörighetsgivande kurser på våra folkhögskolor borde krympas.

Ur Regeringens proposition 2013/14:172, *Allas kunskap – allas bildning*, hämtar vi följande:

Stödet till folkbildningen har setts som ett stärkande av demokratin, vilket även återspeglas i det första av de fyra syftena med statens stöd till folkbildningen
d v s att

- stödja verksamhet som bidrar till att stärka och utveckla demokratin
- bidra till att göra det möjligt för människor att påverka sin livssituation och skapa engagemang att delta i samhällsutvecklingen
- bidra till att utjämna utbildningsklyftor och höja bildnings- och utbildningsnivån i samhället
- bidra till att bredda intresset för och öka delaktigheten i kulturlivet.

Här vill jag citera delar av ett anförande som Bengt Göransson, vår man vid folkbildningsfronten, höll för ett par år sedan:

Kulturens främsta uppgift är inte stundens upplevelse, inte trösten som ska hjälpa oss att uthärdas världen. Nej, istället är kulturen källan till djupa, subjektiva insikter som skapar engagemang, som är lika med samhällsdeltagande och demokrati.

I Förordningen från 2015 finns ett tillägg i den andra satsen:

Folkbildningen skall bidra till att göra det möjligt för *en ökad mångfald* av människor att påverka sin livssituation och skapa engagemang att delta i samhällsutvecklingen.

Gösta Vestlund, som vi hyllar med detta seminarium, föddes fem år före den svenska riksdagens beslut att införa en så gott som fullständig parlamentarisk demokrati, så som den definieras av de flesta idag. Detta säger oss inte bara att Gösta har uppnått en respektabel ålder, utan även att den svenska demokratin endast har ett sekel på nacken.

Demokratin har varit vår dagliga bordsbön för gemene man sedan länge här hemma i Sverige. Vår demokrati har blivit var medborgares egendom, för det mesta till synes ohotad, självklar och okomplicerad. Den har odlats i våra kollektiv; i våra politiska församlingar, i folkrörelserna, i våra skolor och på våra arbetsplatser genom starka fackliga organisationer, och på så sätt blivit en så självklar del av våra liv, att den ibland blivit osynlig.

Men sedan ett par decennier debatteras och analyseras demokratifrågorna livligt och från helt nya utgångspunkter. Vi har försett er med en liten citatsamling, spontant hopkommen genom läsning av våra främsta dagstidningar, som givetvis inte fullt ut speglar demokratidebatten, men som förhoppningsvis antyder mångfalden i utgångspunkterna.

”Gäddans frihet innebär en säker död för mörten” är ett citat ur Isaiah Berlins berömda *Two Concepts of Liberty* från 1958. Här ingår bland annat essän *Två frihetsbegrepp*.

Med negativ frihet menar han människans rätt att göra vad hen själv vill, förutsatt att hen inte begränsar någon annans rätt till samma sak. Positiv frihet är kollektivistisk, som hos ”Rousseaus allmänvilja, i Kants lära om sedligheten eller hos Marx klasslösa samhälle.”

Så låt oss nu dessa två dagar tillsammans med hjälp av våra eminenta föreläsare, diskutera och vrida och vända på vår inställning till demokratin.

Hur är det nu: Är idén om den sanna demokratin ”bara trulistiskt nonsens, en utopi?”

Jag slutar med att citera 1953-års Nobelpristagare i litteratur: ”En demokrati är en stat där fritt meningsutbyte inte slutar med begravning.”

(Winston Churchill)

Vad kan den som försvarar demokratin lära av dem som ifrågasätter folkstyret? *Om målkonflikter och motstridiga intressen* Sverker Gustavsson, professor

Sammantaget står världens demokratier inför tre utmaningar:

- **Uppvärmningen.** Och i dess fotspår social oro och flyktingströmmar
- **Robotiseringen.** AI är en del i en utveckling som pågått i hundra år med den industriella revolutionen.
- **Avdemokratiseringen.** Alla termer beskrivs i former av acceleration och ohejdbarhet, vilket starkt stödjer tanken om alternativlöshet.

Det är grundläggande att skilja mellan:

- *Ekonomisk* liberalism (marknad och frihandel) Kina
- *Politisk* liberalism (föreningsfrihet, religionsfrihet, yttrandefrihet, rättsstat och legitim opposition)
- *Akademisk* liberalism (argument är viktigare än hierarkisk position)

Studiecirkeln kan betraktas som en kusin till det akademiska seminariet. Argumenten är viktigare än hierarkisk position, cirkelledare -inte lärare. En studiecirkel kan således inte lösa sin fråga genom att delegera till cirkelledaren.

Ända sedan andra världskriget har vi levt i en sorts segervisshet, att vårt demokratiska system är självklart. Det stämmer inte, det är det vi nu ser. Det är inte självklart att folk vill ha den liberala delen av demokratin. Här i Sverige är vi extremt naiva för vi har inte haft någon antidemokratisk rörelse att räkna med under de senaste hundra åren.

Skuggteorin vänder sig mot demokratin som en kombination av majoritetsstyre och politisk liberalism. Vilken är den bästa möjliga formulering av denna kritik. Och hur kan kritikerna bemötas?

- Demokrati = Majoritetsstyre med politisk liberalism
- Populism = Majoritetsstyre utan politisk liberalism (Kina)
- Diktatur = Varken majoritetsstyre eller politisk liberalism. Putins "Folkstyre" ska användas för att driva ut den politiska liberalismen

Det har varit enkelt att försvara demokrati mot diktatur. Det är betydligt svårare att försvara mot populism. Restaurationen efter andra världskriget förutsattes kräva

- Globalt samgående
- Europeiskt samgående
- Reformistisk inrikespolitik

Det är dessa tre grunder som gjort att vi haft demokrati under så lång tid.

Den totala förstörelsen, nederlaget i Tyskland och sedan kunna få igång maskineriet. Orsaken var den amerikanska insatsen, deras sätt att resonera. Under 30-talet hade USA lika stor arbetslöshet som i Europa. Man lyckades dock återupprätta den fulla sysselsättningen inom ramen för demokratin.

Tyskarna gjorde det utom demokratin. Därmed hade USA ett ideologiskt bagage med sig. USA styr världsordningen. Man hjälpte till med Marshallhjälpen men pressade på för en samarbetsorganisation som skulle värna fred och samarbete.

Reformistisk inrikespolitik. Själva tanken att man med politikens hjälp kan tämja ekonomin, det keynesianska och välfärdsstatens sätt att tänka. Men den amerikanska dominansen löstes upp i och med globaliseringen. Vietnamkriget och oljekrisen gav skäl att överge Bretton Woods.

Frånvaron av demokratisk bas för det europeiska samgåendet visade sig ödesdiger. Det europeiska samarbetet lades upp så att det skulle komma att straffa sig i längden. Dagens situation beror på att EU-parlamentet inte fick vara basen för överstatligheten. Att man istället har kvar makten hos regeringarna. Att man gjorde så beror på situationen under 50-talet. De kommunistiska partierna var så starka att man inte vågade lägga makten hos parlamentet eftersom det då skulle blivit en kommunistisk överstatlighet. Nu måste alla beslut förankras i respektive samarbetsland. Därmed blev systemet inte lika starkt som i USA eller Tyskland.

Principen om att demokratin kan och bör styra ekonomin underminerades ideologiskt av nyliberalismen. Den huvudsakliga tanken var att demokratin var lösningen. Från och med 1980 blev tanken att det är demokratin som är problemet. Politiken är problemet. Man kan inte låta den vara överordnad. Ekonomin måste få styra. Man tror sig ha produktionsneutrala mätinstrument och kunna mäta vård och skola med mått som de produktionsverksamma inte varit med att utveckla.

Bilden av en dogmatiskt hävdad alternativlöshet kom att bli grundtanken. Vad som är minsta gemensamma nämnaren för en reformistisk grundåskådning ställdes därigenom på huvudet. Enligt en sådan är framtiden öppen. Det går att välja mellan olika huvudsakliga önskemål. Vad som är "naturligt" får inte styra. Enligt gammal folkbildningstradition finns inte *en* självklar lösning. Folket är pluralis.

Trump är en skicklig pedagog. Han ställde upp med en väloljad kampanj. Det är viktigt att lyssna på vad han säger: "Jag söker mandat för att dränera träsket; lobbyister, journalister, experter som ägnar sig åt att förstöra och förvanska folkviljan."

Med "Träsket" menar Trump den mellanliggande instans av lobbyister och experter som bearbetar den rena och oförstörda folkviljan. Att vilja göra politiken mera förutsebar och bättre underbyggd är inte förädlade utan ägnat att förvanska den rena och oförstörda folkviljan, som för honom är en företeelse i singularis. Folk är singularis: "Jag är vald, jag är folkviljan." Det blev något av en chock att en president sa detta. Men även Putin säger att det är tveksamt med opposition, den är styrd utifrån. Vi ser samma sak i Ungern och Italien: Opposition, domstolar och tidningar är något som anses ha förstört folkviljan.

Detta minner om diskussionen i Tyskland under mellankrigstiden. Ett stort krigsskadestånd och upplösning av den gamla staten. Detta accepterade inte utan vidare av tyska teoretiker som Karl Schmidt; "Det är ett stort misstag att demokratiskt styre kan finnas med politisk liberalism". I politiken leder det till en organiserad obeslutsamhet.

Demokrati är inte maximalt beslutsam i alla lägen! Schmidt menar att demokratiska val ska välja ledare som sedan bestämmer åt oss. Vi folkbildare måste försvara "träsket"!

Fortsatt demokrati kräver insikt om de inbyggda oklarheterna beträffande: ”Vilka som är folket, Vilka som styr, Vad som ska åstadkommas”. Visserligen gör det demokratin mer sårbar men samtidigt bättre ägnad att fortleva. Dess fortlevnad kräver ständigt en fortgående bearbetning av nyckelbegreppen: pluralism, professionalism, stridbarhet, helhetssyn samt horisontella och vertikala motsättningar.

Motsättningarna är horisontella inom ett land: Både en stor offentlig sektor och brett näringsliv. Det har vi lärt oss att leva med. Däremot inte de med vertikala: Vad ska beslutas nationellt/internationellt. Det beror på att partierna inte är vertikalt indelade. Det horisontella bygger på att alla partier finns i hela landet med liknande sätt att arbeta. Det är inte så på europeisk nivå. De politiska partierna hänger inte ihop nationellt och på europainivå.

Det är inte glasklart vilka som är Folket. I ett populistiskt system är det själva kärnan: ”Vad som är folket”. Det andra som är oklart är vilka som styr! Vilka fattar besluten. En bråkdel är förtroendevalda. Merparten är anställda. Det är dessa som utför folkviljan. Vem ger då auktoritet åt lärare och vårdpersonal? Vi har visserligen att respektera deras vetenskapliga kunnande och beprövade erfarenhet men vem är det som styr? Poängen är att det är oklart vem som har makten men det funkar. Vi vet inte heller vad som ska åstadkommas. Det har vi olika uppfattningar om men det är det som är grejen. Det som ter sig som svagheter och svårigheter i angriparens ögon är i själva verket demokratin styrka. Om vi visste exakt skulle det bli oerhört konfliktfyllt. Demokrati är konsten att ställa upp och acceptera de beslut som fattas.

Axplock från dialog efter gruppsamtal

Är det bra eller dåligt med växling vid makten på de olika nivåerna? Att växling vid makten är bra ingår i den liberala tanken.

Centralt är hur vi förhåller oss till förlorarna. Avgörande att man respekterar minoriteten. Helt centralt men även pragmatiskt då makten kan skifta. I Europa efter 1918 kom massor av minoriteter att finnas i massor av länder. Att tillgodose deras rättigheter blev problematiskt.

På ett ideologiskt plan är det en likhet mellan akademism och folkbildning men på ett praktiskt plan? Inte enkelt men det går om man är ideologiskt medveten om detta. I ett företag finns en sista instans: Chefen avgör till slut. I vårt fall finns inget slut: diskussionen fortsätter i förvisningen att det framkommer nya synpunkter. Man har inget ytterst ansvar. Det är styrkan och vad den kritiserar för. Detta är min tes!

En möjlig slutsats är att kanske fokusera mindre på formerna strukturerna och mer försvara liberalismen ”Träsket”.

I folkbildningen är vi aktiva med att försvara former och strukturer, eller? Vi måste inse att i dagens situation blir det dubbelt viktigt att klargöra att det inte är majoritetsstyret som är problemet utan det liberala som måste försvaras. Vi har en styrkeposition i det skandinaviska tänkandet genom att försvara fritt tänkande folkrörelse. Folkstyrelse ska inte betyda majoritetsvälde.

Vad har vi, som är en bit upp i den representativa demokratin, för ansvar när det gäller att släppa in dem som befinner sig på den andra sidan. Vi som befinner oss i ”Träsket”.

Man måste vara ideologiskt klar över att dessa idéer har rönt mycket motstånd de sista 30–40 åren. Det gäller att knyta an till de klassiska liberala alternativen att framtiden är öppen! Konkret att inte folkhögskolorna har för stora kompetenskrav eller att statsbidragsvillkoren stänger deltagare ute.

Jag vill försvara träsket- som biolog är det angeläget med mångfald istället för monokultur!

Frihet i tanke och handling? *En inventering av den rådande frihetsgraden i samhällets sfärer* Tove Lifvendahl, politisk chefredaktör

Tove Lifvendahl, politisk chefredaktör på Svenska Dagbladet, började med att ge exempel på när enskilda initiativ inte medgivits med hänvisning till "likställighetsprincipen", en tanke om jämlika villkor i offentlig verksamhet också när osthyveln skivat ner "grädden på moset".

Bland annat hade personal på ett hem i äldreomsorgen inte tillåtits att med egna medel byta ut vardagsmaten mot den traditionella och önskade lutfisken för att glädja de gamla när julen närmade sig. På ett HVB-hem hade man nödgats sätta hänglås på bastun för att motsvarande förmån inte var tillgänglig på andra hem.

Hon menade att det är fel att kväsa enskildas initiativ och att politiken inte kan lösa allt åt oss.

Hon utgick sedan från ett tänkande som Hans L Zetterberg utvecklat med utgångspunkt i utsagan: "Man måste utvecklas allsidigt för att utvecklas långt."

Det bygger på förekomsten av, uppgiften för och interaktionen mellan sex samhällssfärer (diskurser), som möts i en "central zon": statskonst/politik, näringsliv, vetenskap/forskning, religion, civilsamhälle/etik och konst/kultur, Dessa kan kopplas dels till de värden de representerar, dels till var sitt frihetsbegrepp:

LIVSOMRÅDE/SFÄR	VÄRDE	TYP AV FRIHET
Statskonst/politik	Ordning	Medborgerlig frihet
Näringsliv	Rikedom	Näringsfrihet
Vetenskap	Kunskap	Akademisk frihet
Religion	Helighet	Trosfrihet
Civilsamhälle/Etik	Dygd	Samvetsfrihet
Konst	Skönhet	Konstnärlig frihet

Från var och en av sfärerna gavs exempel på insnävningar av deras frihetsbegrepp.

- Politik: Den så kallade åsiktskorridoren (begreppet lanserat av professorn i statsvetenskap Henrik Ekengren Oscarsson) begränsar yttrandefriheten genom att inte ge utrymme för åsikter i samhället, som inte anses böra få göra sig gällande i den offentliga debatten.
- Näringsliv: Näringsfriheten begränsas när politiken ålägger företag könskvotering när deras styrelser ska tillsätta sina ledamöter.
- Vetenskap: Vi har inte några i vare sig formell eller reell mening fria universitet i vårt land.

- Religion: Fria badtider i kommunala badanläggningar är en fråga som hamnat i konflikt mellan religionsfrihet och medborgerliga rättigheter, något som berört grupper av invandrade kvinnor.
- Civilsamhälle: Sektor 3, den så angelägna tankesmedjan för det civila samhället, tilläts dö när det offentliga stödet drogs undan.
- Konst: Den konstnärliga friheten begränsas genom statlig styrning.

Ett växande fenomen under senare tid lyfte Tove Lifvendahl avslutningsvis fram:

Nya sektorsövergripande grepp där de sex sfärerna stjälar begrepp från varandra, exemplifierat med ”kundval” i kommunerna (från näringslivet), ”volontärer” hos det offentliga polisväsende samt näringslivets kunder som ”medlemmar” (båda från civilsamhället) samt IKEA Family (från ”hushållssektorn”). Denna begreppsblandning bidrar till att dölja den renodling av sektorernas funktioner som underkastats prövning, argumentation, diskussion och jämkning när deras företrädare ”möts” i ”den centrala zonen”.

Hon satte punkt med en oroande notering om en annan företeelse som rör sig i samtiden, nämligen att auktoritära styrelseskick efterfrågas, och då inte bara genom förslag i klimatkussionen om en global diktatur, utan på allt fler områden och nivåer.

Ett hot som inte bara rör en frihetsdimension av det demokratiska samhället – utan demokratin i sin helhet.

Utan jämlikhet ingen frihet? *Om de långsiktiga hoten mot demokratin* Per Molander, utredare m.m.

Per Molander är ordförande i jämlikhetskommissionen, författare, före detta generaldirektör och ansvarig för många statliga utredningar. Två av hans böcker handlar om jämlikhet och samhällsutveckling. Den ena är *Ojämlighetens anatomi* (2015) som handlar om ojämlikhetens drivkrafter och behovet av en jämlikhetsskapande politik. Den andra boken är *Condorcets misstag* (2017). Den franske filosofen Marie Jean Antoine Nicolas Caritat Condorcet, markis de Condorcet (1743–1794), var dessutom matematiker och deltog i 1789 års franska revolution. Han vände sig mot monarkin, adeln och kyrkan. Han verkade bland annat för allmän och lika rösträtt, jämställdhet, allmän obligatorisk grundskola, slaveriets avskaffande, marknadsekonomi och socialförsäkringar. På så sätt kom Condorcet att företräda en modern och progressiv syn på samhällets utveckling och medborgarnas rättigheter.

Condorcets misstag, enligt Per Molander, var att han trodde att jämlikheten skulle vara säkrad bara man gjorde sig av med monarkin, adeln och kyrkan. Vad Molander istället visade är att jämlikheten naturligen är instabil och nästan med matematisk säkerhet glider över i en ojämlikhet som i sin tur har en självförstärkande effekt.

Molandars budskap är att om man lyckas uppnå någon slags jämlikhet kan den inte lämnas åt sig själv; då går den snabbt förlorad. Vill man att en jämlikhet ska bestå måste den aktivt och kontinuerligt stärkas.

Per Molander tog också ett makrohistoriskt grepp och jämförde utvecklingen av jordbruket för sådär tiotusen år sedan med skapandet av juridiska personer för runt tvåhundra år sedan. Dessa ”juridiska personer” (aktiebolag med flera) blev avgörande för den snabba ekonomiska utvecklingen under de senaste seklerna genom att de ger möjlighet för enskilda att med begränsad risk våga investera i nya och osäkra verksamheter.

Men dessa juridiska personer har blivit våra nya makthavare. Problemet är att de, till skillnad mot människor, inte genomgår någon social mognadsprocess, som till exempel att lära sig att man inte får stjäla. De är också ”odödliga”, i alla fall jämfört med oss människor. De är obegränsat rörliga och kan till exempel utnyttja den höga utbildningsnivån i ett land och den låga företagsbeskattningen i andra länder.

Juridiska personer är även amoraliska, det vill säga de saknar en moralisk kompass, de är odemokratiska i sin uppbyggnad och verkar under sekretess. Juridiska personer är i bästa fall ointresserade av politisk frihet, det vill säga de bryr sig inte om hur det står till med sådant som mänskliga rättigheter i de stater där de verkar. Men i många fall dras de till stater som saknar sådana rättigheter, såsom strejkrätt. Däremot genererar ekonomisk makt också krav på politisk makt, som bättre villkor för just juridiska personer.

Per Molander avslutade med att formulera följande fråga till grupsamtalen: ”Hur tämjer vi monstret den juridiska personen?”

Per Molander har en doktorsexamen i reglerteknik vid Lunds universitet men har i praktiken kommit att intressera sig både för området politisk filosofi och för olika samhällsinstitutioners utveckling och reglering. Det rationella politiska samtalet skapas inte en gång för alla utan behöver läras in och underhållas. Jämlikheten eller kanske hellre ojämlikheten är inte heller en stabil företeelse utan måste värnas och styras. Samma sak är det med den politiska jämlikheten och medborgarnas deltagande i politiken – dess förutsättningar styrs i hög grad av ojämlikheten i samhället. Hans slutsats är att den som arbetar för upplysningens ideal verkar i motvind. Därmed tecknar han också en bild av upplysningens och folkbildningens utmaningar. Så utan jämlikhet ingen frihet.

Några deltagare 2019

Folkbildningens utmaningar

Demokrati i lokalsamhället

På Angereds folkhögskola i Hammarkullen, Hjällbo, utforskas demokratin med film som hjälpmedel. Daniel Lakso Tesak, biträdande rektor på Angereds folkhögskola och ansvarig för filmprojektet om lokaldemokrati, berättade om projektet på Vestlunddagarnas andra dag.

Efter att ha sökt medel och fått ja från Folkbildningsrådet sattes arbetet snabbt igång med att göra kursplan för att starta verksamheten till vårterminen 2019. Så småningom fick kursen runt 40 sökande. Många av deltagarna är asylsökande vilket ställer nya krav. Flerspråkigheten i klassrummet gör att det inte bara är svenska som gäller. Skolan tar in arabisktalande lärare och deltagarna hjälper varandra. Deltagarna har valt teman för film själva. Ali Hassan berättar om sin väg till svenskt medborgarskap och Chenar Mohammed har som projekt att intervjua poeter som skriver om demokrati och jämlikhet på sitt hemspråk, men som riskerar att tappa sin identitet som författare när de byter språk. Vad händer med ordet när man möter en annan kultur, ett nytt språk?

”Jag röstar för demokrati” - folkbildning inför EU-valet

Carina Sommarström, verksamhetsstrateg på NBVs förbundskansli, talade om projektet ”Jag röstar för demokrati”. NBV har tagit fram ett studiematerial och fyrstegsprogram för hur man kan arbeta aktivt och konkret med frågor om demokrati genom att bland annat stimulera till aktiviteter på valdagen. Målgrupp är NBV:s cirkeldeltagare som till 50 % är utlandsfödda. Föreläsningar, studiematerial på flera språk, fester och frukostmöten samt demokratiambassadörer är de fyra grundstenarna i projektet. Första delen av genomförandet gällde det svenska valet hösten 2018 och nu satsar man inför EU-valet 2019.

Studiematerialet är interaktivt och fritt att använda för alla. Där betonas vikten av att syna de olika politiska partiernas program utifrån allas lika värde. NBV har också arbetat med att hitta nyckelpersoner för varje grupp i projektet. Att gå och rösta är en social handling. Man går tillsammans. Då blir det verkligen av.

Demokratiska aspekter på folkbildning för asylsökande

Stina Graad har skrivit en uppsats vid Göteborgs universitet där hon bland annat ställt frågor till asylsökande studiecirkeldeltagare om demokrati, folkbildning, språk och samhällsinformation. Det finns ett stort intresse för demokrati bland studiecirkelnas deltagare, men vilken demokrati är det vi lär ut? Får deltagarna ifrågasätta det som förmedlas? Hon menar att det behövs mer reflektion om och analys av hur vi lägger upp arbetet i våra studiecirkel. Hur ser deltagarinflytandet ut? Vad är egentligen ett folkbildningsmässigt sätt att tala om demokrati för asylsökande? Det är en verklig utmaning att kombinera språk och samhällsinformation.

Vad innehåller ABFs folkbildarlåda?

Folkbildare behöver själva studera de historiska och nutida texterna om folkbildningens idé, syfte och mål. Eva Lantz, biträdande förbundssekreterare på Arbetarnas Bildningsförbund (ABF), talade om behovet av fördjupad kunskap om folkrörelserna och folkbildningen samt om det arbete som resulterat i boklådan. ABFs boklåda innehåller nio skrifter och en studiehandledning. Det är bärande texter för ABFs historia och idéprogram men innehåller också artiklar som är intressanta för alla som sysslar med folkbildning t ex idéhistoria och demokratisyn, vuxenpedagogik och folkbildning i ett globalt perspektiv.

En tanke är att boklådan ska kunna användas för gemensam fortbildning på folkbildningens olika arbetsplatsen.

Stina Graad i samspråk med Ambika Hansell Ek och Filippa Millenberg

Folkbildning och demokratins dilemma

Moderator: Josephine Bladh, konsult inriktad på samhällsförändring med plats i studieförbundet Vuxenskolans förbundsstyrelse.

Panel: Daniel Lakso, biträdande rektor vid Folkhögskolan i Angered, Carina Hammarström, verksamhetsstrateg på NBV, Stina Graad, tidigare studerande vid Göteborgs universitet och Ewa Lantz, biträdande förbundssekreterare på ABF.

Josephine inledde samtalet med att berätta lite om sin bakgrund och hur hon själv tänkt kring folkbildning och demokratins dilemma. Hon menade att det är svåra områden och att det är viktigt att vi tillsammans får ”provtänka” och föra många samtal tillsammans. Hon började med att be varje deltagare i panelen att ge sina spontana tankar kring ordet demokrati.

Stina: det handlar i huvudsak om fördelning av makt.

Carina: Spontant två delar, majoritet och den politiska liberalismen där kärnan är tillit och att lyssna till varandra. Den andra delen handlar om institutioner och journalistik som är mycket viktigt att de fungerar väl.

Daniel: jag tänker på delaktighet för alla och på vikten av ett rikt föreningsliv.

Ewa: jag funderar lite praktiskt, mer om hur det fungerar i vardagen och allas lika möjligheter.

Josephine sammanfattade och ställde samma fråga laget runt kring ordet folkbildning.

Daniel: En människosyn där vi alla delar kunskaper för att bidra till en gemensam samhällsutveckling. Kunskaper som ger människor kraft att vara med och aktivt bygga ett bra samhälle.

Stina: En del är en metod att fördela makten, folkbildning är inte något givet som ett mattetal. Dessutom kan vi inte bara se på folkbildning som om det alltid är statsbidragsberättigat.

Ewa: det finns och ska heller inte finnas någon specifik definition. Folkbildning är mer ett förhållningssätt med flera olika metoder. Resultatet är inte heller på förhand givet, utan deltagarna är med och formar vad, när och hur inläringen och kunskapen ska förvärvas.

Carina: Mötesplats, lite svårt att förstå vad folkbildning är och kan vara

Stina: Studierna går att forma efter deltagarnas vilja och behov. En svårighet är att förstå utan att själv har varit med och deltagit.

Ewa: Våra cirkelledare måste förstå innebörden av förhållningssätt och metoder och vara duktiga på att anpassa efter olika grupper och lärtillfällen.

Josephine undrade, Vad är då inte folkbildning?

Bland inläggen noterades, det formella lärandet, med fastställda planer som inte utgår ifrån varje individs behov. En värdering om att alla människor kan lära om de bara får rätt förutsättningar. Vi mäter heller inte kunskap i folkbildningen på samma sätt som formell utbildning. Folkbildning har heller ingen beröring med den kommersialism som många andra aktörer som arrangerar inläring och bygger kunskap.

Josephine frågade panelen vilka dilemman de kan se när det gäller demokratin.

Carina: Människor tar demokratin för given och ser inte att demokratin och dess olika förmågor och möjligheter alltid behöver stärkas.

Stina: Odemokratiska makter tar sig in på demokratiska vägar.

Ewa: Demokratin riskeras när vi slutar att prata med de som inte tycker exakt som vi gör. Det leder i sin tur till passivitet och bristande framtidstro.

Daniel: Hur förhåller vi oss till SD som inte tycker som vi om folkbildning?

Carina: Studieförbundens initiativ, ”vi måste prata”, är bra. Vi behöver en starkare plattform där vi pratar med varandra. Det är även viktigt att kunna prata skyddat, utan risk för hot och hat.

Daniel: Behovet av att kunna inkludera mera. Vi behöver hitta metoder och kanaler att nå fler.

Josephine frågade panelen kring hur de ser på folkbildningens dilemma i ett framtidsperspektiv fram till år 2030?

Ewa: Digitaliseringen och hur vi får till bra samtal mellan människor oavsett hur media utvecklas. Vi behöver arbeta för att stärka våra cirkelledare för att rusta oss.

Daniel: Den bruna faran. Här måste hela den samlade folkbildningen hitta strategier tillsammans. Det gäller för oss att ligga steget före och vara relevanta så att inte högerpopulismens enkla lösningar vinner mark.

Carina: Att värna och stärka det demokratiska samtalet, när det hotas och att bygga ”källtillit”.

Stina: Kunna fokusera mer på de viktiga målgrupper som folkbildningen inte når idag och inte alltid ha inriktningen att nå alla.

Ewa: Att människor upplever att de blir någon att räkna med i det demokratiska samtalet. Varför skriver inte DN om folkbildningen och vikten av att ha lokal närvaro.

Carina: Det finns många nya grupper av människor som har drivet, men de känner inte till folkbildningens möjligheter och förstår inte heller att använda dess samlande styrka.

Stina: Don't panic – organize! Folkbildningen har möjligheterna och metoderna.

Ewa: Vi bör även vara självkriska och ställa oss frågor kring våra egna organisationer, vilka bestämmer och vilka deltar i dagsläget?

Daniel: Det finns ett politiskt arv som vi måste ta på allvar, vi behöver nå de vi inte når idag och utveckla våra arbetssätt med mer samverkan.

Carina: det finns idag många ”stand by – medborgare”, enligt forskaren Erik Amnå och vi behöver fokusera mer på ungdomar i 15-16 årsåldern då de flesta av oss är mest formbara. Intressant nog är bilden av intresse för samhällsfrågor lika högt idag som 1968. Fast skillnaden idag är att människor kliver in och gör en eller ett par saker och sedan kliver ut igen.

Josephine tackade deltagarna i panelen för många intressanta inlägg och konstaterade att både folkbildningen och demokratin behöver ett ökat utrymme i människors vardag! Det är en fråga om ökad frihet, tillgänglighet och solidaritet

Klez is More underhåller

Nationalism, genus och svensk demokrati *Om symboler och praktiker* Cecilia Åse, professor

Statsvetaren Cecilia Åse diskuterade sambandet mellan demokrati och nation. Demokrati förutsätter att man har föreställningar om vilka som ingår respektive utesluts. Det handlar också om avgränsning – vem är medborgare och på vilka villkor. Nationen som en övergripande gemenskap tillhandahåller ett folk som demokratin förutsätter. Nationen tillhandahåller det folk som DEMOS förutsätter. Nationell gemenskap – nation betyder folk – regeringsformen all makt utgår från folket. I nationen finns folksuveränitet – idéer om att medborgarna kan rösta och att olika politiska schatteringar tävlar om makten. Man turas om att vara styrande eller styrda enligt majoritetens princip. Folket blir därmed en förpolitisk gemenskap – en legitimering av det politiska systemet.

Demokrati	Nation
<ul style="list-style-type: none">• Oenighet• Olika intressen• Konflikt• Debatt och diskussion• Jämlikhet (ej social hierarki/olika värden)• Individ/medborgare• Här och nu	<ul style="list-style-type: none">• Enighet• Gemensamma intressen/samhörighet• Harmoni• Känslor och gemenskap• Hierarkier & ojämlikhet/kan stärka nationen/trots att vi är olika är vi samma• Blodsband/familj/släkt• Historia och framtid

Figur 1. Likheter och skillnader mellan demokrati och nation

Nationen tillför något som den moderna demokratin saknar. Det är en historia, ett ursprung och ett sammanhang som också kan förstärkas genom olika nationella symboler som Riksdagen och väven i riksdagshusets plenisal, svenska flaggan, kungahuset, Nobelpriset eller svenska landslaget i olika internationella tävlingar som OS och VM.

Nationen är en gemenskap som vi föds till och som finns kvar när vi dör. Nationen handlar också om vad vi identifierar som Sverige och vad som uppfattas som svenskt – en fråga som blivit mycket kontroversiell de senaste två decennierna. Nationen har politiserats och nationens symboler värderas olika. Intresset för nationaldagen varierar.

Cecilia Åse illustrerade hur den ceremoniella delen av maktens symboler och monarkens roll ändrats efter Torekovs-överenskommelsen om att ta bort den politiska makten från statschefen och inför andra enklare former för Riksdagens öppnande.

Statschefen ska vara politiskt neutral och en samlande gestalt för landet samt stå över politiken och den politiska oenigheten. Kungen öppnar Riksdagen på talmannens begäran. Nya regeringar presenterar sig för konungen – statschefen – men det är Riksdagen som ger regeringen legitimitet.

Kungen önskar ”lycka till i nationens namn” – skänker nationens legitimitet till Riksdagen vars sammansättning är ett resultat av folkets röst. Medborgare betraktas som formellt jämlika – alla har en röst. Möjligheter att välja mellan alternativ är ett tecken på en stark och välfungerande demokrati. Nationen kännetecknas av enhet och känslomässig gemenskap. Nationen ger DEMOS en legitimitet som överskrider dagspolitikens meningsmotsättningar och käbbel. Nationen tar fysisk gestalt genom de kungliga. Victorias bröllop är ett exempel på mötet mellan nationens gemenskap och folket – dock inte hela folket. Den nationella tillhörigheten i kungahuset skrivs in i blodsband och genetik. De som ska stå över politiken förutsätts göra det på grund av sitt kungliga DNA.

Nationen är könskodad. Nationen är inte könsneutral. Moder Svea och franska Marianne är nationella symboler och kvinnor. Forskare har pekat på att i visualiseringen av nationen har den kodats som kvinnor. Det skedde i slutet av 1700-talet genom nya nationella metaforer och ett nytt symbolspråk. Medborgarnas frihet, jämlikhet och broderskap. Männerna framställs som kraftfulla försvarare av nationen som tar formen av en kvinna. Det finns många bilder och satiriska tidningar där nationellt territorium kodas som kvinnligt. Cecilia Åse illustrerar med några sådana politiska satirer som t ex vid det sovjetiska ubåtshaveriet U137 utanför Blekinge i början av 1980-talet. Två satirer. Båtskris – sovjetubåt. Moder Svea överraskad i badet, Breschnev. Nationen som en kvinna – det blir männens uppgift att försvara den här kvinnan – territoriet. Finländsk bild – ryskt maktfullkomligt angrepp – vit sexualiserad kvinnokropp.

Hoten kan också vara rasistiska stereotyper. Främmande makt kommer och tar – skändar oss. Bilder från Kanada. Kvinnan ska beskyddas. Nationalistiska partier vill beskydda egna vita kvinnor. Nationskapandet kan begränsa demokratin.

Avslutningsvis talade Cecilia Åse om nationen, soldater och döden. Exemplet är den svenska närvaron Afghanistan. När staten skickas ut medborgare på internationella fredsuppdrag finns också risken att de kan döda eller dödas i statens namn. Hur kan det rättfärdigas? Det sker vanligen genom internationella krigsinsatser och vid nationell sorg. Frågan är hur man skapar mening vid dödsfallen. Det är nationen – den gemensamma tillhörigheten – och inte demokratin som bär sorgen och ger legitimitet åt dödsfallen. När den egna nationen förs fram begränsas möjligheterna till ett demokratiskt samtal och kritik. Idén om transcendent nation rättfärdigar politiken. Vi stänger istället för att öppna för varför vissa värden och idéer är nödvändiga.

Till sist ställde Cecilia Åse frågan om hur vi kan avnationalisera demokratin? Här kommer aspekter om globalisering och vår anknytning till EU in i diskussionen. En fråga är om vi kan reglera är globaliseringen. Hur ska vi skapa nya demokratiska symboler för demokratin? Hur ser vi på ceremonier för att bli svensk? – där finns politikerna med och inte i första hand nationen. Frågan om att avnationalisera demokratin är i sig inte ny – den behandlades i Bengt Göransson's demokratiutredning i ett delbetänkande som kom ut för två decennier sedan.

De fyra föredragshållarna – Sverker Gustavsson, Tove Lifvendahl, Per Molander och Cecilia Åse bidrog på olika sätt till att fördjupa innebörden i begreppet demokrati och vilka hinder och möjligheter som finns i våra traditioner, institutioner och strukturer.

Program 2019

Torsdagen den 14 mars 2019

10.00 Välkommen

Monica Widman Lundmark är ordförande i Föreningen för Folkbildningsforskning. *Eva Önnesjö* tillhör arbetsgruppen för Vestlunddagarna.

10.10 Introduktion av årets tema **Sann demokrati – en utopi?**

Per-Ola Jansson är folkbildare, före detta folkhögskolerektor och med i arbetsgruppen för Vestlunddagarna.

10.30 Vad kan den som försvarar demokratin lära av dem som ifrågasätter folkstyret?

Om målkonflikter och motstridiga intressen
Sverker Gustavsson är professor i statskunskap vid Uppsala universitet. Han är en av författarna till böckerna *Marknadens makt och demokratin* och *Vad krävs för att rädda demokratin?* Reflektion och samtal.

12.30 Lunch

13.30 Kulturinslag

13.50 Frihet i tanke och handling?

En inventering av den rådande frihetsgraden i samhällets sfärer

Tove Lifvendahl är politisk chefredaktör på Svenska dagbladet, författare och skribent. Hennes senaste bok är *I rörelse: Möten i Rosengård 10 år senare*. Reflektion och samtal.

16.10 Kulturinslag

16.30 Utan jämlikhet ingen frihet?

Om de långsiktiga hoten mot demokratin

Per Molander är en internationellt verksam rådgivare, författare och tidigare generaldirektör. Han är ordförande i den av regeringen tillsatta Jämlikhetskommissionen. I böckerna *Ojämlighetens anatomi* och *Condorcets misstag* analyserar han demokratin och jämlikhetens förutsättningar.

Reflektion och samtal.

18.30 Middag

Fredagen den 15 mars 2019

09.00 Folkbildningens utmaningar

Demokrati i lokalsamhället

Daniel Lakso Tesak är biträdande rektor på Angereds folkhögskola och ansvarig för ett filmprojekt om lokal demokrati.

"Jag röstar för demokrati"-folkbildning inför EU-valet

Carina Sommarström är verksamhetsstrateg på Nykterhetsrörelsens Bildningsverksamhet *Demokratiska aspekter på folkbildning för asylsökande*

Stina Graad är studerande vid Göteborgs universitet

Vad innehåller ABFs folkbildarlåda?

Ewa Lantz är biträdande förbundsrektor på Arbetarörelsens Bildningsförbund.

11.00 Panelsamtal om demokratins dilemman

Medverkande: presentatörerna ovan
Moderator:

Josephine Bladh driver ett konsultbolag för samhällsförändring med fokus på chefskap, normkritik och värderingar. Hon sitter i Studieförbundet Vuxenskolas förbundsstyrelse. Reflektion och samtal.

12.00 Lunch

13.00 Nationalism, genus och svensk demokrati

Om symboler och praktiker

Cecilia Åse är statsvetare och professor i genusvetenskap vid Stockholms universitet. Hennes forskningsintressen innefattar genusperspektiv på säkerhetspolitik och utrikespolitik, nationalism och olika aspekter av den svenska demokratin. Två av hennes böcker är *Politikens paradoxer* (tillsammans med Maria Wendt) och *Makten att se – om kropp och kvinnlighet*. Reflektion och samtal.

14.30 Sammanfattning av dagarna

15.00 Avslutning och kaffe